

Türkiye'nin Anarşisti Kadir Cangızbay

Kaynar, M.K. (2023) *Türkiye'nin anarşisti bir cynique: Kadir Cangızbay ile sohbetler*. Ütopya Yayınevi.

Değerlendiren: Mahmut Hakkı Akın

Türkiye'de sözlü tarih ve nehir söyleşi türünün geçmişe göre yaygınlaştığı söylenebilir. Ancak bu tarzın araştırmacılar, söyleşi yapılanlar ve okuyucular açısından sınırlarının neler olması gerektiği üzerinde ciddi şekilde kafa yorulmadığı da meselenin bir başka yönüdür. Batılı ülkelerin aksine Türkiye'de biyografi bir tür olarak çok gelişmemiştir. Sözlü tarih ve nehir söyleşi gibi çalışmalar, biyografik çalışmalar olmakla birlikte bir hayatı süreklilik dahilinde farklı yönleriyle yakalayabildikçe daha başarılı eserler olabilir. Aslında bu çalışmalarda sosyal bilimler metodolojisi açısından mülakat tekniği esas olmakla birlikte gözlem ve etnografi gibi başka tekniklerden de yararlanılabilecek bir veri elde etme süreci yaşanmaktadır. Metodolojik sınırların belirlenmesi bu tür çalışmalar açısından da önemlidir.

22 Temmuz 2023 tarihinde vefat eden Türk sosyolojisinin tanınan hocalarından Kadir Cangızbay ile yapılan nehir söyleşi, vefatından hemen sonra Ütopya Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Türk siyasi tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Hacettepe Üniversitesi öğretim üyelerinden Mete Kaan Kaynar tarafından yapılan söyleşiler, bir grup araştırmacının yardımlarıyla kitap olarak hazırlanmıştır. Mete Kaan Kaynar, daha önce benzer bir çalışmayı Fikret Başkaya ile yapmıştır ve bu çalışma da kitap olarak yayınlanmıştır.

@ Mahmut Hakkı Akın, Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, mahmut.akin@medeniyet.edu.tr, orcid.org/0000-0002-8140-8600

📖 Akın, M.H. (2024). Türkiye'nin Anarşisti Kadir Cangızbay. *Güncel Sosyoloji*, 2(1), 77-80.

📄 guncelsosyoloji.com

📅 Online Basım: 30.06.2024

Kitap, Kadir Cangızbay ile nehir söyleşi öncesinde “Cangızbay’ı Tanımlamak” başlıklı bir giriş bölümüne ek olarak Cangızbay’ın asistanlığını yapmış olan Belma Tokuroğlu ile yapılan bir başka söyleşiden oluşmaktadır. Bu bölüm toplam 81 sayfadır (ss. 339-419). Belma Tokuroğlu gibi Kadir Cangızbay’ın akademik hayatına en yakından şahit olmuş bir ismin şahitliği ve katkıları elbette önemlidir. Ancak böyle bir söyleşinin bu kitapta bir ek olmasından Kadir Cangızbay için hazırlanacak bir armağan kitap şeklinde bir derleme çalışmada yer almasının daha uygun olacağı akla gelmektedir. Bu tür bir armağan çalışmasının kendisi hayattayken yapılması da daha anlamlı olurdu.

Mete Kaan Kaynar, Kadir Cangızbay’ı “akademinin Can Yücel’i” olarak tanımlamıştır (s. 30). Ayrıca onun kendine özgünlüğünün sınırları için dört kavrama başvurmuştur: “haecceitas, sinizm, ironi ve anarşi”. Gerek Can Yücel benzetmesi gerekse birbirine bağlı bir şekilde açıklanan dört kavram, Kadir Cangızbay’ı tanıyanlar için belli çağrışımlar yapabilir. Kaynar’a göre onun kendine özgünlüğü ya da “işte bu’luğu” şeklindeki haecceitas’ı diğer üç kavramın birlikteliğinde ortaya çıkar. Cangızbay’ın tarzında ve eserlerinde anarşizm, sinizme bağlı bir ironi ile kendini gösterir. Kaynar, gerçekliğin farkında ancak bu gerçekliğin değişmesi için pratikte harekete geçmek yerine anarşizmini “ironi-bariyer” olarak kuran ve böylece sinizmini de şekillendiren bir entelektüel portresi çizer (s. 25). Bu tespitlerde kendi konfor alanının sınırlarını da hesap eden bir tipoloji ortaya çıkar. Ancak bu sinizmin bir adamsendeciliğe ve boşvermişliğe dönüşmediği de vurgulanır. Bu tespitlerin sıkı bir takibe ve şahitliğe dayandığı söylenebilir.

2018 yılında Kadir Cangızbay hatıralarını, hayatının bir bölümü kapsayacak şekilde kitap olarak yayınlamıştır. *Kadıköy’den Emek-Bahçeli’ye, Aznavour’dan Cemil Meriç’e Anılar ve Portreler* başlığıyla yayınlanan kitapta anlatılan çocukluk yıllarına ve kişilere, bu nehir söyleşi kitabında da değinilmiştir. Söyleşi bölümü, iki alt bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden birincisinin başlığı “Demokrat Bir Esnafın Tek Çocuğu’ndan Profesörlüğe” şeklinde belirlenmiştir (s. 31-200). Anne ve babasının aile kökleri, çocukluğunun geçtiği İstanbul’da sosyal ve kültürel çevre, Saint-Joseph Lisesinde öğrencilik ve sol dünya görüşünü kazanma, kişi ve olay detaylarıyla anlatılmıştır. Hatta Kadir Cangızbay’ın tanıyanların da bildiği detaycılığı dolayısıyla bazen fazlaca dağılan konular, Mete Kaan Kaynar tarafından sürekli konu odağına çekilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen bazı konuların ve isimlerle ilgili anekdotların tekrar etmesi, hocanın detaylarda hatırlayamadığı yer ya da soyadlarında diyalogların uzayıp gitmesi, metinde okuyucunun sıkça karşılaştığı durumlardır. Burada okuyucuya bir sohbet havasının yansıdığı kabul edilebilir. Ancak başka bir editörlükle bazı gerekli olduğu tartışmalı detaylar olmaması kitabı daha sınırları belli bir forma çekebilirdi. Bütünüyle konuşulan ne varsa metne aktarılması, okuyucuyla da samimi bir kitap-okur ilişkisi kurmasına rağmen bazı riskleri taşımaktadır.

Kadir Cangızbay 68 kuşağının bir temsilcisidir. Hacettepe Üniversitesinde öğrenci olduğu dönemde Fikir Kulüpleri Federasyonunda bulunmuş ve Türkiye İşçi Partisi'ne destek vermiştir. Kitapta üniversite öğrencilik yıllarında sol fraksiyonlarla ilişkileri, 12 Mart öncesi ve sonrasında yaşadıkları üzerinde çokça durulmuştur. Psikoloji yerine sosyoloji bölümünü tercih etmesinde Doğan Ergun ve Necati Öner isimlerinin etkileri ve sosyoloji eğitimine de daha az olmakla birlikte temas edilmiştir. Köy Enstitülü iki roman yazarı üzerine hazırladığı lisans bitirme tezi ve analizleri de değerlendirilmiştir. Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisine asistan olması, orada doktora döneminde hocaları olan isimler ve bu dönemde Cemil Meriç ile tanışması yine olaylar ve anekdotlar eşliğinde aktarılmıştır. Yine 12 Eylül darbesinin etkileri, doktora hocasının üniversiteden atılması ve kendisinin de sakallı kesmesi gibi anekdotlar, dönemin ruhunu yansıtan önemli detaylardır.

Nehir söyleşinin ikinci alt bölümü “Kadir Cangızbay Sosyolojisi” başlığını taşımaktadır. Belma Tokuroğlu'nun söyleşi kısmında da geçtiği üzere Kadir Cangızbay'ın doçentlik sınavından kalmasının nedenlerinin başında ampirik çalışma yapmaması gösterilmiştir. “Bilimsel araştırman yok, kimseye soru sormamışsın cevabını almamışsın, SPSS kullanmamışsın demişler. Atatürk ile ilgili bir şey yazmamışsın diyen jüri üyesi de olmuş” (s. 349). Öncelikle Kadir Cangızbay'ın bir sosyolojik yorum tarzına ve hatta sistematığına sahip olduğunu kabul etmek gerekir. Bu sistematik, metinlerinde temel öncüllere bağlı kavramların açılması ve yorumlarla zenginleştirilmesi şeklinde devam eder. Kendine özgü bir üslup, iyi bir gözlemci olduğu için güncel hayattan örnekler, eleştiri ve ironi özellikle dikkat çeker. Okuyucuları, Kadir Cangızbay'ın yazdığı bir metni ona ait olmayan bir metinden ayırt edebilirler. Dolayısıyla bir üslup sahibidir. Metodolojiyi ve sosyolojinin metodolojiye bağlı bilimsel sınırlarını ısrarla savunmasına rağmen lisans yıllarında öğrenci olarak katıldığı birkaç araştırma dışında araştırma yapmamış, veri odaklı bir sosyoloji yapma tarzına sahip olmamıştır. Hatta üstadı Georges Gurvitch'in ampirik Amerikan sosyolojisini eleştiren tavrını da benimsemiştir.

Kadir Cangızbay'da sosyoloji, insan üretimi bir gerçeklik olarak toplumsal olanın bilimsel metotlar yoluyla sistematik bir şekilde bilgiye dönüştürülmesini sağlar. Ancak o, kurucu isim olarak Saint-Simon'un sosyalizmini de önemser. Özellikle de Saint-Simon'un “hürriyetin bilimi” tanımını benimser ve sosyolojinin varoluş amacı olarak da hürriyeti kabul eder. Proudhon ve Marx'ı da öncülleri olarak görür ancak anarşizmi dolayısıyla Proudhon'un görüşlerine yakın durur. Sosyolojinin tarafsız olamayacağı vurgusuyla emek ve özgürlüğün ideolojileri olarak kabul ettiği sosyalizmi sosyolojinin amacı olarak kabul eder (ss. 232-233). Doktora tezinde özyönetim çalışmasına giden süreklilik yine burada sosyoloji ve sosyalizmi birbirine bağlayan anlayışının bir sonucudur.

Bu bölüm, Mete Kaan Kaynar ve söyleşi için yardımcı olan ekibin Kadir Cangızbay'ın kısa ya da uzun yazdığı pek çok metnin değerlendirilmesiyle oluşturulmuştur. Burada Cum-

huriyet'in kurucu ideolojisinden Kürt meselesine, Gezi olaylarından AK Parti eleştirisine kadar güncel konulara da temas edilmiştir. Bir akademisyen olarak Kadir Cangızbay'ın son olarak derli toplu bir şekilde yazdığı kitap doçentlik olarak 1985 yılında yayınlanan *Gurvitch Sosyolojisi* kitabıdır. 1999 yılında yayınlanan *Sosyolojiler Değil Sosyoloji* dahil olmak üzere hocanın kitapları, deneme ve makale olarak farklı mecralarda yayınlanan yazıların derlenmesinden oluşmuştur. Kadir Cangızbay, Voltaire ve Diderot gibi Fransız Aydınlanmasının önemli isimleri ile Saint-Simon'dan Proudhon'a ve Gurvitch'e uzanan bir geleneği kendisi bir sentez olarak yapmış ve hemen her meseleyi bu perspektiften bir sistematik ve hatta kalıp içinde yorumlamıştır. Bu etkide Saint-Joseph Liseli olmasının etkisi muhakkak vardır. Ancak Kadir Cangızbay sosyolojisinin akademik üretime daha çok odaklanan ve kendini yenileyebilen bir çizgisinden bahsetmek zordur. Özellikle yazdığı eserlerdeki dipnotların belli eserler ve belli bir döneme işaret etmesine dikkat etmek gerekir. Söyleşide de çok sistematik bir şekilde ve güçlü bir retorikle hakim olduğu konuları sunabilmiştir. Ne kadar sağduyulu olsa da fazla güncel odaklı bir muhalif olma iddiasının daha nitelikli bir Kadir Cangızbay sosyolojisinin önüne geçtiği iddia edilebilir.

Türkiye'nin değişimine kendi hikayesinden şahitlik etmiş bir sosyologla nehir söyleşi yapılması değerli bir çabadır. Kitap boyunca alt dipnotlarda ismi geçenlerle ilgili bilgi verilmesi yerinde bir tercih olmuştur. Vefatının hemen ardından yayınlanan bu söyleşi, sadece Kadir Cangızbay'ın fikri, siyasi ve kültürel sınırlarını değil, söyleşiyi yapan Mete Kaan Kaynar'ın akademik alan ve siyasi tercihlerle ilgili sınırlarını da yansıtmaktadır. Kitap, özellikle sosyoloji alanına ilgi duyanlar için tavsiye edilebilecek bir eserdir. O, sosyalist olmasına rağmen Türkiye'de sağ gelenekten gelenlerin de saygısını kazanmış birisi olmuştur. Pek çok farklı insana temas etmeyi başarmıştır. Bunlar da kitaptan yakalanabilmektedir. Bu farklılığına atıfla bu kitaba ek olarak hem akademik değerlendirmeleri hem de şahitlikleri içeren bir armağan kitabın yayınlanması da ayrıca teklif edilebilir.